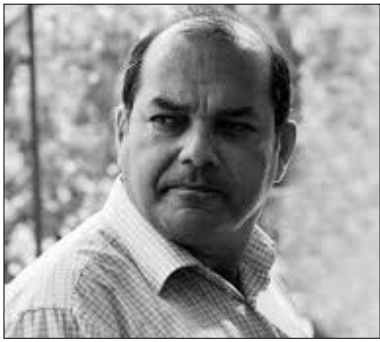

■ Kənan Hacı

Elə şairlər var ki, onların poeziyası bu dünya ilə Tanrının cənnəti arasındakı körpüyə bənzədilən göy-qurşağını andırır. Alban əsilli amerikan şairi Gjeke Marina-jın "Eşq" seriyasından dərc olunmuş "Sevginin 24 saati" şeirlər kitabına (tərcümə edən: Elcan Salmanqızı) daxil olmuş şeirləri oxuyarkən ilk ağılıma bu ifadə gəldi - göy-qurşağı.

Bu şeirlər bizim dilə tərcümə olunsa da fəhmli, duyumlu oxucu öz dilimizdə səslənən misraları öz yozumunca "tərcümə" edir. G.Marina-jın şeirləri insana qərribə bir adrenalin yaşadır; sanki göy üzündə ayaqyalın gəzirsən. Bu şeirlərdə təbiətə, təbiət ünsürlərinə tamamilə fərqli baxışla üzləşirsən, insan və təbiət, insan və dünya, insan və zaman münasibətləri mozaik üslubda poetik məntiqə tabe etdirilir.

*Və biz təbiətin qoynunda
təbii ki, təbiətin əli ilə sevişmişdik,
səhər tezdən çəmənləklərdə
dan yerinin ilk çi-y şəhinə toxunmuş-
duq,
gecənin ipək hörükləri ilə
günün tərlı sinəsini silmişdik,
torpağın çiçəklənən örtüyünü
yırtdağa çəkinməmişdik
və biz təbiətin qoynunda,
təbii ki, təbiətin əli ilə sevişmişdik.
Lənət olsun!
Küləklərlə sovrulanların
ağıbəti eyni olur həmişə...*
(*"Sevginin 24 saati" şeirindən*)

Poeziyada fikir müxtəlifliyi, yeni obrazlar sistemi yaratmaq, forma və məzmun yeniliklərinə can atmaq sənətin inkişafını şərtləndirən amillərdəndir. G.Marina-jın elə bu şeirindən açıq-aydın görünür ki, o, poetik konsepsiyası olan bir şairdir. Onun şeirləri sürrealizm elementləriylə, mifik personifikasiyalarla zəngindir. İnsanın ruh həyli təbiətin həmahəngliyi. Bu şeirdə sürreal təsvirlər təbiət qanunlarına söykənir. Sevgi təbiətin bir parçası kimi təqdim olunur. Təbiət isə izaha gəlməz, sözlərin sirri səmada, dağ yamacında, axan çaylarda, meşələrdə gizlənin. Pablo Neruda deyirdi ki, şeirin izahı onun sehrini öldürür, onu adiləşdirir. G.Marina-jın şeirləri oxuduqca sanki gözünün qabağında tez-tez şəklini dəyişir, küləklə sovrulanların yerinə yeniləri gəlir, külək də öz əbədi işindən qalmır. O sanki Sizif kimi əbədi əzaba məhkum olub:

*Bir az aralıda
ümitsiz qütb ulduzu can vermişdi.
Elə onda ballı çiçəklərə bənzəyən xəyalımı
qatı qaranlıq dəlmışdi.
Və o qara köynəyinin
bağlanmamış iki yuxarı düyməsi
bizim üçün qızılı rəngə bürünmüş Ayın da
tilsiminə çevrilib boğmuşdu onu,
sevgilim.*

Sanki şəhli pəncərədən qaranlıqda boğulan işığın çırpıntılarına

baxırsan. Köhnə çərçivədəki qravürü xatırladan bu mənzərə sevginin bir günündən (24 saatından) behş edir.

G.Marina-jın şeirləri bütövlükdə mənə pastoral poeziyanı xatırladır, bu şeirlərin leksik-semantik anlam-ları dağ yamaclarından tutmuş xüsusi isim kimi hallanan Dənizə qədər geniş bir landşaftı əhatə edir. ("Əssin səhra küləyi", "Günəbaxan", "Qara təbəssümlü meşə", "Ömrün çiçəkləri", "Onda yeniyetmə idik və sevgini sabahlara saxladıq", "Dünən gecə haradaydım", "Layla deyənələr", "Atlas") Digər tərəfdən baxanda bu şeirlər həm də meqapolis şeirləridir. ("Gecə klubu", "Nyu-York şəhərinin silueti", "Rok musiqi", "Təkrarlanan qısa gün", "Amerikalı evsiz", "Seçki kompaniyası"). Kənd idilliyası və urbanizasiya bu poeziyanın qoşa qanadıdır. G.Marina-j bu iki fərqli dünyanı, iki qütbü bir poetik sistemdə birləşdirə bilir. Parçalanmış görüntülər, əslində, eyni mətləbi ifadə edir - insan ağırlarını. Vizualıq formanı arxa plana atır. Struktur etibarilə narrativ olan əksər şeirlərdə Ayın, Günəşin, ağacın, dənizin insanla dialoqunun şahidi oluruq.

şır, yenidən doğulmaq üçün. Toxum məhsul verməsi üçün əvvəlcə torpağın altına düşüb ölməlidir. Torpaq ana missiyasını yerinə yetirmiş, onun bətnində insanlar cücərmiş. Bəlkə də torpağa elə buna görə "ana torpaq" deyilir. G.Marina-j "torpaq ikinci anamdır" deyəndə məhz bu mifik düşüncəyə söykənir.

İnsanlar bəşəriyyətin gələcəyilə bağlı narahatlıq keçirir, müxtəlif illüziyalara qapılırlar. Şair bu narahatlığı "Uşaqlar mirvaridir zamanın boyunca bağısında" şeirində görün necə ifadə edir:

*Uşaqlar zamanın boyunca bağısında
mirvari kimidir -
Hamar-hamar, yumru-yumru.
Bu qərribə bənzətmələrdəki gözəlliyə
və çılğınlığa baxın.
Bilirsinizmi, onların dünyası
konusvari qayıqlarda üzür,
şəffaf şüşələrlə əhatələnmiş
bir xəyalın içində yelkən açır.
Biz isə böyüdükcə
ən yaxşı halda
sadəcə, ən yaxşı halda
delfinlərə çevrilə bilirik.
Çatışmazlığımıza baxıb təəccüblənərək
bəşəriyyətin sonuncu səhifəsini
tapa bilirik*

bütün görünən və görünməyən tə-rəflərini açır. G.Marina-jın da şeirə yanaşması bu cürdür. Zamanla məkan üzbəüz ayna kimidir. Müəllif şeirdə zamanın metafizik tərəfini göstərir, biz zamanı travestik məkanda görürük, bu sürreal görüntülər poetik mətnin məğzini, mahiyyətini ifadə edir. Hardasa oxumuşdum ki, poeziya riyaziyyatdan daha dəqiqdir. G.Marina-jın mətnlərində paralel xətlər sonda bir nöqtədə kəsişir və bununla da öz bədii həllini tapır.

24 saatın əbədiyyəti

"Vətənimə söyləmədiklərimdən" adlı beş hissəli uzun şeir müəllifin doğulduğu torpağın ağırlarının təcüməyi-halıdır, aramsız əks-sədasıdır. Bütün mənalar şeirin içindəki o dərinlikdən ucalan əks-səda ilə birgə üzə çıxır:

*Əziz diyar,
sən mənim oyaqkən və yuxuda gördüyüm
xəyallarımın ölüm çuxurasın.
Sən anamın göz yaşlarını
ifadə edən rənglərin yaratdığı g
öyqurşağısan.
Sən mənim bu yorucu, vəhşi dünyada
yıxılmamaq üçün tutduğum qorxu ağacısın.*

Sən ağrını bəxş edən və onu yalnız özү götürə bilən yaradılışsan.

Tünd boyalar kədərli assosiasiyalar doğurur. Məlum və naməlum işartılar spektrində müəllifin ictimai sarsıntıları sayır:

*...dərd-sərdən sarsılmışam, əziz diyar,
niyə bunu edim inkar?
Günahlarım şumlanıb, şumlanıb,
vaxtsız yetişmişəm, vətən.
Bunu sənə yoxluğunda
bütün sümüklərimlə hiss edirəm mən.*

Şair ona həyat verən torpağa dönüş marafonunun səbəbini kökünün bu torpaqda olmasıyla bağlayır. Qayıdır və ürəyində qövr edən dər-dlərini vətəninə danışır, vətəniylə ana-oğul kimi dər-dləşir. Bu şeir həm də ciddi informasiya daşıyıcısıdır və müəllifin tale marşrutunun konturlarını cızır. Biz müəllifi bir ədəbi sima olaraq daha yaxından tanıyıırıq.

G.Marina-jın Azərbaycanda ilk dəfə çap olunan bu şeirlər toplusunun poeziyasevərlər tərəfindən maraqla qarşılanacağı şəksizdir. Yenicə tanış olduğumuz bir insanın az sonra yaxın dostu, sirdaşa çevrildiyi kimi bu topla da tanışın dostu çevrilməsi kimi xoş taleyi yaşayacaq. Buna əminəm.

*və sabahın qara məktubu kimi
həmin səhifəni narahatlıqla,
həyəcanla təpdiçə gözə
o uşaqların dünyası yanımdan
ötüb keçir üzə-üzə.*

Şeirdən ona görə uzun bir hissəni verirəm ki, bu mətnə misralar sarmaşlıq kimi kədərli bir həqiqətin boynuna dolanıb. Hər şeir sanki uzun mürəkkəb cümlədir. Şeirdə arakəsmə yoxdur, nəfəs dərmək üçün bir stansiya yoxdur, oxucunu birbaşa mənzil başına çatdırır.

Biz o qədər öz eqomuzla qapılmışıq ki, uşaqların dünyasından xəbərsiz qalmışıq. Böyükklərlə uşaqların arasında keçilməsi müşkül olan bir divar ucalıb. Böyükklərin başı cari işlərə qarışıb, dünya cəfəsi üçün uğraşırlar, onlar zamanı hiss etmirlər, uşaqlar isə zamanın yaxasında boyunca kimi bərq vurmaqdadırlar. Təbiətin dialektik çərçivəsi içində nəsillər arasında rabitə itib və poeziya bu həqiqəti özündə fikse edir. G.Marina-j stixiyasına görə dünyanın böyük şairlərindən olan Pablo Nerudanı xatırladır. Pablo Nerudanın şeirlərində məkan zamanı proyeksiya edir, zaman da məkanın

G.Marina-j təbiəti danışdırmağı bacaran şairdir.
*Ağaclar ikinci anamdır sanki,
hər baharda
yenidən doğulduğumu hiss edirəm.
Payızda sovrulub gedərkən yarpaqlar
qəlbimin hərarəti ilə isidirəm köklərini.
Şirəli budaqlar özündən xəbərsiz
əl üstə saxlayırlar məni,
ruhuma mənə qatırlar,
amma heç vaxt lovğalanmırlar.
Sonra yaz gəlir, baharın yaşıl
yarpaqları
sürgün arzulayıb qışa.
(*"Ömrün çiçəkləri" şeirindən*)*

Təbiətlə insanı vəhdətdə görmək bu şeirlərdə dominantdır, meqapolis şeirlərdə müəllif sanki təbiəti astar üzünə çevirir. Amma mahiyyətin yerində qalması şərtilə. Karen Armstrong "Mifin qısa tarixi" əsərində yazır ki, neolit dönməndə Şimali Amerika və Avropada ilkin yaradılış miflərinin bəziləri ilk insanların bitkilər kimi torpaqdan çıxdıqlarını deyir: toxumlar kimi onların da həyatı yerin altından başlamış və insan cildində torpağın üstünə çıxmışdılar yaxud çiçəklər kimi torpaqdan cücərmişdilər. Torpaqdan cücərən bitki də ömrünü yaşayıb torpağa qarı-